



BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK BİLİMLERİ VE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ BANU Journal of Health Science and Research

DOI: 10.46413/boneyusbad.1535951

Özgün Araştırma / Original Research

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri ile Beyin Göçüne Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Examining the Relationship Between Hopelessness Levels of Medical Faculty Students and Their Attitudes for Brain Drain

Duygu ÜREK ¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Trabzon

Sorumlu yazar /
Corresponding author

Duygu ÜREK
duyguurek@ktu.edu.tr

Geliş tarihi / Date of receipt:
20.08.2024

Kabul tarihi / Date of
acceptance: 05.02.2025

Atıf / Citation: Ürek, D. (2025). Tıp fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri ile beyin göçüne yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *BANÜ Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 396-410. doi: 10.46413/boneyusbad.1535951

ÖZET

Amaç: Hekim adayı olan öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri ile beyin göçüne yönelik tutumlarını tespit etmek, bu düzey ve tutumların öğrencilerin bireysel özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini ve bu düzey ile tutum arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymaktır.

Gereç ve Yöntem: Çalışma; Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan bir devlet üniversitesinin tıp fakültesinde 4., 5. ve 6. sınıfa kayıtlı olan öğrenciler üzerinde yürütülmüştür. Veriler; "Tanımlayıcı Bilgi Formu", "Beck Umutsuzluk Ölçeği" ve "Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği"nden oluşan anket formu aracılığıyla toplanmıştır.

Bulgular: 300 öğrenciden elde edilen veriler, öğrencilerin %32.3'ünün orta veya şiddetli düzeyde umutsuzluk yaşadığını ve beyin göçüne yönelik genel eğilimlerinin orta düzeyin üzerinde (57.30 ± 13.30) olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin aile gelir düzeyi, akademik başarı algısı, yurt dışında çalışma isteği ve toplumun hekimlere yaklaşımı algısı açısından anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Öğrencilerin beyin göçüne yönelik genel tutumları ise cinsiyet, yabancı dil düzeyi algısı, öğrenci değişim programına katılma durumu, yurt dışında çalışma isteği ve toplumun hekimlere yaklaşımı algısına göre anlamlı farklılıklar göstermektedir ($p < 0.05$). Ek olarak, öğrencilerin umutsuzluk düzeyinin beyin göçüne yönelik genel tutumlarıyla pozitif olarak ilişkili olduğu belirlenmiştir ($r = 0.33$).

Sonuç: Beyin göçü, dünya çapında sağlık sistemlerinin önde gelen sorunlarından biridir. Bu nedenle tıp öğrencilerinin henüz mesleklerini icra etmeye başlamadan beyin göçüne yönelik tutumlarını tespit edip bu tutumları azaltmada gelecekteki umut duygularını güçlendirmek önemli rol oynayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık insan kaynağı, Tıp öğrencileri, Umutsuzluk, Beyin göçüne yönelik tutum, Türk öğrenciler

ABSTRACT

Aim: To determine the hopelessness levels and attitudes for brain drain of the students who are physician candidates, to reveal whether these levels and attitudes differ according to the individual characteristics of the students and whether there is a relationship between these levels and attitudes.

Material and Method: The study was conducted on 4th, 5th and 6th year students enrolled in the faculty of medicine of a state university in the Eastern Black Sea Region. Data were collected through a questionnaire form consisting of "Descriptive Information Form", "Beck Hopelessness Scale" and "Attitude For Brain Drain Scale".

Results: Data obtained from 300 students showed that 32.3% of the students experienced moderate or severe hopelessness and their general tendency towards brain drain was above moderate level (57.30 ± 13.30). It was found that students' hopelessness levels showed significant differences in terms of family income level, perception of academic success, desire to work abroad and perceptions of society's approach to physicians. Students' general attitudes for brain drain showed significant differences according to gender, perception of foreign language proficiency, participation in a student exchange program, desire to work abroad and perceptions of society's approach to physicians ($p < 0.05$). In addition, it was determined that the hopelessness level of students were positively correlated with their general attitudes for brain drain ($r = 0.33$).

Conclusion: Brain drain is one of the leading problems of health systems worldwide. Therefore, determining the attitudes of medical students for brain drain before they start practicing their profession and strengthening their sense of hope for the future will play an important role in reducing these attitudes.

Keywords: Health human resources, Medical students, Hopelessness, Attitude for brain drain, Turkish students



This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Sağlık sistemleri günümüzde bir taraftan insanların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, diğer taraftan birçok zorlukla baş etmek durumunda kalmaktadır. Bu zorlukların başında “sağlık iş gücü yetersizliği” gelmektedir (Clark, Stewart ve Clark, 2006). Yeterli personel olmadan bir sağlık sisteminin içindeki herhangi bir sorunun ele alınıp çözülmesi veya bir sağlık sisteminin yeterli iş gücü olmadan çalışabilmesi mümkün değildir (Lofters, 2012). Bu nedenle sağlık iş gücü yetersizliği, en acil çözülmesi gereken küresel sağlık sorunlarından biri olarak nitelendirilmektedir (Aluttis, Bishaw ve Frank, 2014).

Küresel sağlık iş gücü yetersizliği, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ni karşılamaya çalışan hükümetler ve politikacılar için ciddi bir endişe oluşturmaktadır. Bu hedefler, evrensel ve sürdürülebilir sağlık hizmetine erişimi ve sağlık hizmetlerinin herkes için eşit dağıtımını önceliklendirmektedir. Bu hedeflere ulaşma ve sağlık sonuçlarını iyileştirme noktasında ise, yeterli miktarda sağlık iş gücüne ihtiyaç vardır. Ancak, sağlık iş gücü arzında küresel eşitsizlikler ve yetersizlikler söz konusudur. Sağlık çalışanlarına olan ihtiyacın en yüksek olduğu birçok düşük ve alt-orta gelirli ülkede bu durum daha ciddi boyuttadır (Adovor, Czaika, Docquier ve Moullan, 2021). 2022 yılında yapılan bir çalışmada; dünya genelinde 65.1 milyon sağlık çalışanı olduğu, ancak sağlık çalışanlarının yüksek ve düşük gelirli ülkeler arasında eşit dağılmadığı ve neredeyse 6.5 kat farklılık olduğu ileri sürülmektedir (Boniol ve ark., 2022). Türkiye’de ise 2023 yılı itibariyle toplam 1,413,921 sağlık çalışanı bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2024a). Sağlık çalışanı sayısında yıllar itibariyle önemli bir artış yaşanmasına rağmen, Türkiye’nin kişi başına düşen sağlık çalışanı sayısı açısından Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’ne üye ülkeler içerisinde son sıralarda yer aldığı bilinmektedir. Örneğin; Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’ne üye ülkelerde 100,000 kişiye düşen ortalama hekim sayısı 372 iken, Türkiye 228 hekim ile listenin sonunda yer almaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2024b). Bu nedenle, sağlık iş gücü yetersizliği Türkiye Sağlık Sistemi için ciddi bir zorluk teşkil etmektedir (World Health Organization, 2022).

Sağlık iş gücünün dağılımı açısından dünya genelinde yaşanan bu farklılığın önemli nedenlerinden biri de iş gücünün düşük gelirli

ülkelerden yüksek gelirli ülkelere göç etmesi veya başka bir ifadeyle beyin göçüdür (Lofters, 2012). Beyin göçü; daha iyi hayat standardı ve kalitesi, yüksek maaşlar, ileri teknoloji ve istikrarlı politik koşullar arayışında olan sağlık çalışanlarının göçü olarak tanımlanmaktadır (Dodani ve LaPorte, 2005). Dünya ekonomisinin hızla büyüyen sektörlerinden biri olan sağlık sektöründe küreselleşme faaliyetleri ve dünya genelinde sağlık hizmeti talebinin artması sadece sağlık teknolojileri ticaretini tetiklemekle kalmamış, aynı zamanda yabancı iş gücüne sınırları açarak sağlık personelinin uluslararası göçüne de yol açmıştır (Aluttis ve ark., 2014). Nitelikli çalışanların uluslararası göçünü ifade eden beyin göçü, sağlık sektörü için yeni bir durum değildir (Serour, 2009). Yüksek vasıflı profesyonellerin göçü, 1940’larda birçok sağlık profesyonelinin Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri’ne gitmesiyle büyük bir halk sağlığı sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Son yıllarda ise sağlık çalışanlarının göçü, sağlık sektörü planlamasının öne çıkan ve tartışılan bir konusu haline gelmiştir (Ahmad, 2004).

Sağlık çalışanları içerisinde – özellikle hekim ve hemşirelerin – dünya çapında göçü uzun bir süredir devam etmektedir (Siyam ve Dal Poz, 2014). Ülkemizde ise son yıllarda özellikle hekimlerin göçü, büyük bir sorun haline gelmiştir. Sağlık Bakanlığı’nın hekim göçü konusunda açıkladığı herhangi bir resmi istatistik olmamakla birlikte, Türk Tabipler Birliği (TTB, 2023) yurt dışında çalışmak amacıyla iyi hal belgesi talep eden hekim sayısının 2012’de 59 olduğunu, 2023 yılında ise bu sayının 3025’e yükseldiğini ortaya koymaktadır. Bu sayılar, 2012 yılına kıyasla Türkiye’den ayrılmak isteyen hekim sayısında 51 kat artış olduğunu göstermektedir. “Türkiye’de Doktorların Yaşam Kalitesi” başlıklı 2022 yılında yayımlanan bir raporda ise, son 10 yılda yurt dışına çalışmaya giden hekim sayısının 4000’e ulaştığı ifade edilmektedir. Aynı çalışmada, önümüzdeki 1-5 yıl içinde yurt dışına gitmek isteyen hekimlerin oranının %67 olduğu, asistan hekimlerde ise bu oranın %84’e ulaştığı belirtilmektedir (İstanbul Ekonomi Araştırma, 2022). Her ne kadar bunun çeşitli nedenleri olduğu bilirse de TTB’deki halk sağlığı uzmanları ve analistleri, bu duruma özellikle Türkiye’deki ekonomik çöküşün ve sağlık çalışanlarına yönelik artan şiddetin yol açtığını ifade etmektedir (Genc, 2022).

Aslında göç etme olayının gerçekleşebilmesi için önce kişilerde göç etme niyetinin oluşması ve

belirli bir süreç içerisinde bu niyetin kuvvetlenerek gerçek bir eyleme dönüşmesi gerekmektedir. Dolayısıyla hekimler arasında göç etme niyetinin öğrencilik döneminde oluşmaya başlaması muhtemeldir. Nitekim yapılan çalışmalar, Türkiye’de göç etme niyetinin tıp öğrencileri arasında da yaygın olduğunu göstermektedir. Örneğin; Uzun, Kılıç ve Yıldız (2021), her iki tıp fakültesi öğrencisinden birinin mezuniyet sonrasında göç etmeyi düşündüğünü ve gitme nedenlerinin başında daha iyi çalışma ve yaşam koşulları geldiğini saptamıştır. Eser ve arkadaşları (2023) ise, tıp öğrencilerinin %70.7’sinin mesleğini yurt dışında icra etmek istediğini ve bu öğrencilerin %60’ının kalıcı olarak yurt dışında kalmak istediğini belirlemişlerdir. Sancak, Selek ve Sarı da (2023), tıp öğrencilerinin %46.3’ünün göç etmek istediğini tespit etmişlerdir.

Göç hareketleri, göç veren ülkelerdeki sağlık altyapısının ciddi şekilde zarar görmesine yol açmaktadır (Siyam ve Dal Poz, 2014). Çünkü geriye kalan az çalışanla hastaların bekleme süreleri uzamakta, sağlık çalışanlarının omuzlarına daha fazla iş yüklenmekte ve bu kişiler işlerini maksimum kapasiteyle yapamaz hale gelmektedir (Connell, Zurn, Stilwell, Awases ve Braichet, 2007). Böylece hayal kırıklığı, hoşnutsuzluk ve tükenmişlikle karakterize bir ortam oluşmakta ve beyin göçü de kendini tekrar etmektedir (Lofters, 2012). Bu nedenle beyin göçü ile etkili bir şekilde mücadele edebilmek için geleceğin hekimleri olan tıp öğrencileri arasında gelişen beyin göçüne yönelik olumlu tutumla ilişkili olabilecek unsurları belirlemek oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalar; cinsiyet, aile gelir düzeyi, sınıf, yabancı dil düzeyi algısı, öğrenci değişim programlarına katılmak isteme durumu, daha önce yurt dışında bulunma durumu gibi sosyo-demografik değişkenlerin tıp öğrencilerinde beyin göçüne yönelik olumlu tutumun ortaya çıkmasında rol oynadığını göstermektedir (Uzun ve ark., 2021; Filiz, Karagöz ve Karagöz, 2022; Eser ve ark., 2023).

Sosyo-demografik değişkenlerin dışında beyin göçüne yönelik tutum ile ilişkili olabilecek psikolojik faktörleri de ele almak gerekir. Literatürde sağlık çalışanlarının veya sağlık çalışanı adaylarının göç etme niyetleriyle ilişkili olabilecek psikolojik faktörlerin araştırıldığı çalışma sayısı oldukça azdır. Örneğin; Sancak ve ark. (2023) tarafından tıp öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, yüksek depresyon ve stres seviyesinin öğrencilerin göç etme

niyetleriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Güneş, Günaydın ve Amarat (2024) ise hemşireler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, hemşirelerin psikolojik iyilik halinin beyin göçüne yönelik tutumları ile negatif olarak ilişkili olduğunu ve ek olarak hemşirelerin şiddete uğrama korkuları arttıkça göç etme niyetlerinin de arttığını ortaya koymuştur.

Depresyon, stres, psikolojik iyilik hali gibi beyin göçüne yönelik tutum ile ilişkili olabilecek psikolojik faktörlerden bir diğeri de umutsuzluktur. Umutsuzluk, geleceği kasvetli veya sıkıntılı olarak görme ve böyle bir senaryoyu değiştirmek için hiçbir şey yapılamayacağını düşünmeyi ifade eden psikolojik bir kavramdır (Balsamo, Carlucci, Innamorati, Lester ve Pompili, 2020; Marchetti, Alloy ve Koster, 2023). Bu kavram; depresyonun temel karakteristiklerinden biri olarak tanımlanmakta olup çeşitli rahatsızlıklarla da (intihar, şizofreni gibi) ilişkilendirilmektedir (Beck, Weissman, Lester ve Trexler, 1974). Umutsuzlukta kişi güçlü bir şekilde özlem duyduğu belirli sonuçlara sahiptir ve kişinin bu sonuçları gerçekten yerine getireceğine dair olumsuz beklentileri ve bu durumu olumlu bir şekilde değiştirme gücüne sahip olmadığına dair bir inancı söz konusudur (Marchetti ve ark., 2023).

Umutsuzluk duygusu tıp fakültesi öğrencilerinde de görülen bir sorundur ve çeşitli nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Öncelikle, stresli bir meslek olan hekimlik için oldukça yıpratıcı ve zorlayıcı bir eğitim süreci söz konusudur. Öğrenciler daha iyi bir sağlıkla bu süreçte başlamalarına rağmen eğitimin zorlu doğası sebebiyle sürecin farklı aşamalarında çeşitli psikolojik sorunlarla (yüksek kaygı, stres, depresyon, yorgunluk, tükenmişlik gibi) karşılaşabilmektedir (Aktekin ve ark., 2001; Aydın, Özkaya, Kafa, Haque ve Alper, 2023). Ayrıca klinik öncesi dönemden klinik eğitim dönemine geçişle birlikte, öğrenciler gerçek hastalara temas etmekte ve ölüm gibi olumsuz sonuçlara maruz kalmaktadır. Bu hususlar nedeniyle kaygı ve stres düzeyleri artabilmektedir (AlShamlan ve ark., 2020).

Ek olarak; ülkemizdeki ekonomik şartlar, sağlık sistemi ve çalışma koşulları da düşünüldüğünde, öğrenciler eğitimlerinin ilerleyen süreçlerinde meslekleriyle ilgili olarak beklentilerinin karşılanıp karşılanmayacağı, arzu ettikleri yaşam ve çalışma koşullarını elde edemeyecekleri konusunda kaygı yaşayabilmektedirler. Tüm bu

hususlar da beraberinde umutsuzluk duygusunu getirebilmektedir. Nitekim yapılan çalışmalar, Türkiye'deki tıp fakültesi öğrencileri arasında umutsuzluğun yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin; Öztürk Kaygusuz ve Erensoy (2020) tarafından son sınıf tıp öğrencileri üzerinde yürütülen bir araştırmada, her beş öğrenciden birinin orta veya ileri düzey umutsuzluk yaşadığı bulunmuştur. Yapılan başka bir çalışmada, tıp öğrencilerinin %37'sinin orta veya ileri düzey umutsuzluk yaşadığı belirlenmiştir (Gürgül ve Şeker, 2022). Küçükceran, Karaoğlu, Çayır, Küçükşen ve Çukur'un (2024) tıp öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği başka bir araştırmada, öğrencilerin %32.1'inde orta veya ileri düzeyde umutsuzluk olduğu tespit edilmiştir.

Kişinin gelecekteki yaşamıyla ilgili sahip olduğu olumsuz düşünce ve beklentileri ifade eden umutsuzluk, tıp öğrencilerinin mesleki gelecekleriyle ilgili kaygılar yaşamalarına sebep olabilir. Öte yandan Türkiye'deki mevcut ekonomik yapı, uygulanan sağlık politikaları, şiddet ve mobbing içeren zorlu çalışma koşulları da öğrencilerin geleceğe yönelik kaygılarının şiddetlenmesine yol açabilir. Yaşanan bu kaygıyla birlikte tıp öğrencileri meslek hayatlarına yaşam ve çalışma koşullarının daha rahat ve daha iyi olduğu başka ülkelerde başlama kararı alabilirler. Başka bir ifadeyle, tıp öğrencileri yaşadıkları umutsuzluk duygusu nedeniyle çareyi başka ülkelere çalışmak üzere göç etmede buluyor olabilirler. Bu nedenle tıp öğrencilerinde umutsuzluk duygusunu ele almak ve bu duygu ile beyin göçüne yönelik tutum arasında bir ilişki olup olmadığı ortaya koymak beyin göçü sorununu etkili bir şekilde çözebilmek adına önemlidir.

Bu kapsamda bu çalışma; klinik eğitim dönemine geçmiş geleceğin hekimlerinin beyin göçüne yönelik tutumlarını ve bu tutumlarla öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmak üzere tasarlanmıştır. Çalışma ek olarak, öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri ve beyin göçüne yönelik tutumlarının bireysel özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini de araştırmaktadır. Literatürde tıp öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumlarıyla ilgili etmenleri ortaya koymaya yönelik çalışmalar olmasına karşın (Uzun ve ark., 2021; Filiz ve ark., 2022; Eser ve ark., 2023; Sancak ve ark., 2023), beyin göçüne yönelik tutumun psikolojik faktörlerle ilişkisinin yeterince ele alınmamış olması bu çalışmanın çıkış noktasını

oluşturmuştur. Elde edilecek sonuçların, göç etme eğilimine sahip hekim adaylarının tespiti ve bu gruplara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilerek nitelikli kişilerin ülkede kalmalarının sağlanması açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Türü (Tasarımı)

Bu çalışma, kesitsel ve ilişki arayıcı tipte bir araştırmadır.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu araştırmanın amacı, tıp fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri ile beyin göçüne yönelik tutumlarını ortaya koymaktır. Çalışma ayrıca, öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri ile beyin göçüne yönelik tutumlarının bireysel özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini ve bu düzey ile tutum arasında ilişki olup olmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda oluşturulan ana ve alt hipotezler şu şekildedir:

H₁: Öğrencilerin çekici faktörler bileşenine (beyin göçüne yönelik tutumun alt bileşeni) yönelik tutumları bireysel özelliklerinden; a) cinsiyet, b) yaş, c) uzun süre yaşadıkları yer, d) aile gelir düzeyi, e) sınıf, f) yabancı dil düzeyi algısı, g) akademik başarı algısı, h) daha önce yurt dışında bulunma durumu, i) öğrenci değişim programına katılma durumu, j) yurt dışında çalışma isteği ve k) toplumun hekimlere yaklaşımına ilişkin algılarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

H₂: Öğrencilerin itici faktörler bileşenine (beyin göçüne yönelik tutumun alt bileşeni) yönelik tutumları bireysel özelliklerinden; a) cinsiyet, b) yaş, c) uzun süre yaşadıkları yer, d) aile gelir düzeyi, e) sınıf, f) yabancı dil düzeyi algısı, g) akademik başarı algısı, h) daha önce yurt dışında bulunma durumu, i) öğrenci değişim programına katılma durumu, j) yurt dışında çalışma isteği ve k) toplumun hekimlere yaklaşımına ilişkin algılarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

H₃: Öğrencilerin beyin göçüne yönelik genel tutumları bireysel özelliklerinden; a) cinsiyet, b) yaş, c) uzun süre yaşadıkları yer, d) aile gelir düzeyi, e) sınıf, f) yabancı dil düzeyi algısı, g) akademik başarı algısı, h) daha önce yurt dışında bulunma durumu, i) öğrenci değişim programına katılma durumu, j) yurt dışında çalışma isteği ve k) toplumun hekimlere yaklaşımına ilişkin

algılarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

H₄: Öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri bireysel özelliklerinden; a) cinsiyet, b) yaş, c) uzun süre yaşadıkları yer, d) aile gelir düzeyi, e) sınıf, f) yabancı dil düzeyi algısı, g) akademik başarı algısı, h) daha önce yurt dışında bulunma durumu, i) öğrenci değişim programına katılma durumu, j) yurt dışında çalışma isteği ve k) toplumun hekimlere yaklaşımına ilişkin algılarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

H₅: Öğrencilerin umutsuzluk düzeyi ile a) çekici faktörlere yönelik tutumları arasında, b) itici faktörlere yönelik tutumları arasında ve c) beyin göçüne yönelik genel tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilecek sonuçların, tıp öğrencilerinin göç eğilimlerini erkenden tespit edebilmek ve nitelikli öğrencilerin mesleki hayatlarına kendi ülkelerinde kalarak başlamlarını sağlayacak etkili çözümler geliştirebilmek adına önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini doğu karadeniz bölgesinde, 2022-2023 akademik yılı bahar dönemi için bir devlet üniversitesinin tıp fakültesinde 4. sınıf (210 öğrenci), 5. sınıf (194 öğrenci) ve 6. sınıfa (258 öğrenci) kayıtlı olan toplam 662 öğrenci oluşturmaktadır. Evreni bilinen örneklem hesaplama formülüyle ile minimum örneklem büyüklüğü 243 olarak hesaplanmıştır (%95 güven aralığı, %5 yanılma payı, %50 görülme oranı). Anketlerin dağıtımı ve toplanması 07.06.2023-16.06.2023 tarihleri arasında tamamlanmış ve toplam 300 öğrenciye ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler anket formu kullanılarak toplanmıştır. Formlar öğrencilere ders dışı zamanlarda yüz yüze dağıtılmış ve dağıtımdan önce araştırma hakkında öğrencilere bilgi verilerek onamları alınmıştır. Söz konusu formda; “Tanımlayıcı Bilgi Formu”, “Beck Umutsuzluk Ölçeği” ve “Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği” bulunmaktadır.

Tanımlayıcı Bilgi Formu: Bu bölüm, öğrencilerin kişisel bilgilerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Bu bölümde; öğrencinin yaşı, cinsiyeti, uzun süre yaşadığı yer, aile gelir düzeyi,

sınıfı, yabancı dil düzeyi algısı, akademik başarı düzeyi algısı, daha önce yurt dışında bulunma durumu, öğrenci değişim programına katılma durumu, yurt dışında çalışma isteği ve toplumun hekimlere yaklaşımı algısına ilişkin toplam 11 soru bulunmaktadır.

Beck Umutsuzluk Ölçeği: Beck ve arkadaşlarının (1974) geliştirdiği, Türkçe’ye uyarlaması Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu ve Tekin (1993) tarafından yapılan *Beck Umutsuzluk Ölçeği* yer almaktadır. Söz konusu ölçek toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçekte katılımcılardan maddelere “Evet” ya da “Hayır” şeklinde cevap vermeleri istenmektedir. Ölçekteki 1., 3., 5., 6., 8., 10., 13., 15. ve 19. maddelerdeki her ‘Hayır’ yanıtına, geri kalan maddelerdeki her ‘Evet’ yanıtına 1 puan verilmektedir. Ulaşılan aritmetik toplam “umutsuzluk puanı” olarak nitelendirilmektedir. Puanlar 0-20 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, kişideki umutsuzluk düzeyinin de o kadar yüksek olduğunu ifade etmektedir. 0-3 puan çok düşük, 4-8 puan hafif, 9-14 puan orta, >15 puan ise şiddetli umutsuzluk düzeyine işaret etmektedir. Seber ve ark. (1993) tarafından Türkçe versiyonunun Cronbach Alfa katsayısı 0.86 olarak bulunurken, bu çalışmada ise 0.87 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alfa katsayısı için 0.80-1.00 aralığı yüksek güvenilirliği göstermektedir (Alpar, 2013). Dolayısıyla çalışmada ulaşılan sonuç ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği: Anket formunun son bölümünde, Öncü, Selvi, Vayisoğlu ve Ceyhan (2018) tarafından geliştirilen 2 bileşen ve 16 maddeden [12 madde çekici (1.-6., 8., 10., 12., 14., 15. ve 16. maddeler) ve 4 madde itici faktörler (7., 9., 11. ve 13. maddeler)] oluşan *Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği* yer almaktadır. Ölçekte yer alan iki maddenin (3. ve 15. madde) ters kodlanması gerekmektedir. 5’li likert tipinde olan (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) ölçekten alınabilecek puanlar 16-80 arasında değişmektedir. Yüksek puanlar göçe ilişkin olumlu tutuma, başka bir deyişle göç etme eğiliminin arttığına işaret etmektedir. Öncü ve ark. (2018) tarafından ölçeğin geneline ilişkin Cronbach Alfa katsayısı 0.91, çekici faktörler bileşeninde 0.88 ve itici faktörler bileşeninde ise 0.86 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise; ölçeğin geneli için Cronbach Alfa katsayısı 0.94, çekici faktörler bileşeni için 0.91, itici faktörler bileşeni için ise 0.89 olarak hesaplanmış olup, ölçeğin güvenilir olduğu ortaya

konulmuştur.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışmayı yürütmek amacıyla bir üniversitenin etik kurulundan (Tarih:27.04.2023, Karar No: 2023/38) ve araştırmanın gerçekleştirildiği üniversiteden (Tarih: 05.06.2023, Sayı: E-76127911-302.08.01-40281) gerekli izinler alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

İstatistiksel analizler için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) V.23.0 kullanılmıştır. Katılımcıların tanıtıcı nitelikleriyle ilgili tanımlayıcı bulgular için frekans ve yüzdelere ile ortalama ve standart sapma, araştırmanın temel değişkenleri olan umutsuzluk ve beyin göçüne yönelik tutumla ilgili tanımlayıcı bulgular için yüzde, minimum ve maksimum değerler, ortalama ve standart sapma tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerinden faydalanılmıştır.

Araştırmada temel değişkenlere ilişkin verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) ölçüleri ile incelenmiştir ve Tabachnik ve Fidell'in (2013) normal dağılım için belirttiği -1.5 ile +1.5 aralığı benimsenmiştir. Bu çalışmada Beck Umutsuzluk Ölçeği için çarpıklık değeri 0.76, basıklık değeri -0.34; Beyin Göçü Yönelik Tutum Ölçeği için ise çarpıklık değeri -0.50, basıklık değeri 0.11 olarak bulunduğu için değişkenlere ilişkin verilerin normal dağıldığı söylenebilir.

Öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri ve beyin göçüne yönelik tutumlarına ilişkin puan ortalamalarının öğrencilerin çeşitli bireysel özelliklerine göre karşılaştırılması için ortalama arasındaki farkın önemlilik testi (bağımsız gruplarda t testi) ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile gerçekleştirilmiştir. ANOVA neticesinde farklılığın kaynaklandığı grupları belirlemek amacıyla Tukey testinden yararlanılmıştır. Araştırmada umutsuzluk ile beyin göçüne yönelik tutum değişkenleri arasındaki ilişkiler tespit edilirken ise Pearson Korelasyon Analizi'ne başvurulmuştur. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 alınmıştır.

BULGULAR

Tanımlayıcı Bulgular

Tablo 1'de araştırmaya dâhil olan 300 tıp fakültesi öğrencisine ilişkin tanımlayıcı bulgular yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılan

öğrencilerin yaş ortalamasının 23.18 ± 1.52 olduğu, %63'ünün kadınlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin yarısının (%50.3) uzun süre yaşadığı yer büyükşehir iken, %72.7'sinin aile gelir düzeyi asgari ücretin üzerindedir. Katılımcıların yarısından fazlası (%52) 4. sınıf öğrencisi olup, yaklaşık yarısı (%48.7) yabancı dilini orta düzey olarak değerlendirmiştir.

Akademik başarı açısından bakıldığında, katılımcıların %40.6'sı orta düzeyde başarılı olduklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin %31.7'si daha önce yurt dışına gittiğini, %9.3'ü ise öğrenci değişim programına katıldığını belirtmiştir. Öğrencilere mezun olduktan sonra yurt dışında çalışma istekleri olup olmadığı sorulduğunda, yarısına yakınının (%46.7) bu soruya "Evet" yanıtı verdiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin %66.7'si içinde yaşadıkları toplumun hekimlere yaklaşımının kötü veya çok kötü olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 2'de araştırmanın temel değişkenleri olan umutsuzluk ve beyin göçüne yönelik tutuma ait temel istatistikler yer almaktadır. Buna göre, öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeği genel puan ortalamasının 7.00 ± 4.91 olduğu görülmektedir. Beck Umutsuzluk Ölçeği'nde 0-3 puan çok düşük, 4-8 puan hafif, 9-14 puan orta, >15 puan ise şiddetli umutsuzluk düzeyine işaret etmektedir. Buna göre; öğrencilerin %30'unun çok düşük, %37.7'sinin hafif, %21.6'sının orta, %10.7'sinin ise şiddetli düzeyde umutsuzluk yaşadığı belirlenmiştir.

Öğrencilerin Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği puan ortalamaları 57.30 ± 13.30 , söz konusu ölçeğin bileşenleri olan çekici ve itici faktörler puan ortalamaları ise sırasıyla 41.16 ± 10.09 ve 16.15 ± 3.84 olarak tespit edilmiştir (Tablo 2). Ölçekten alınabilecek puanların 16-80 arasında değiştiği ve yüksek puanların yüksek göç etme eğilimine işaret ettiği düşünüldüğünde, araştırmaya katılan tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik genel eğilimlerinin orta düzeyin üzerinde olduğu söylenebilir.

Tıp fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyi ve beyin göçüne yönelik tutumları arasındaki korelasyon değerleri, umutsuzluk düzeyi ile çekici ($r=0.31$) ve itici faktörler ($r=0.31$) bileşeni arasında pozitif, ancak zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir (Tablo 2). Umutsuzluk düzeyi ile beyin göçüne yönelik genel tutum arasında da pozitif, ancak zayıf bir ilişki söz konusudur ($r=0.33$).

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Tanımlayıcı Özellikleri

Tanımlayıcı Özellikler		Ortalama	Standart Sapma
Yaş		23,18	1,52
		Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	189	63.0
	Erkek	111	37.0
Uzun süre yaşanan yer	Büyükşehir	151	50.3
	Şehir	77	25.7
	İlçe	56	18.7
	Köy/Kasaba	16	5.3
Aile gelir düzeyi	Asgari ücret ve altı	82	27.3
	Asgari ücret üzeri	218	72.7
Sınıf	4. sınıf	156	52.0
	5. sınıf	96	32.0
	6. sınıf	48	16.0
Yabancı dil düzeyi algısı	Zayıf veya çok zayıf	28	9.3
	Orta	146	48.7
	İyi veya çok iyi	126	42.0
Akademik başarı algısı	Zayıf veya çok zayıf	20	6.7
	Orta	122	40.6
	İyi veya çok iyi	158	52.7
Daha önce yurt dışında bulunma durumu	Evet	95	31.7
	Hayır	205	68.3
Öğrenci değişim programına katılma durumu	Evet	28	9.3
	Hayır	272	90.7
Yurt dışında çalışma isteği	Evet	140	46.7
	Hayır	50	16.6
	Kararsız	110	36.7
Toplumsal hekimlere yaklaşımı	Kötü veya çok kötü	200	66.7
algısı	Orta	74	24.6
	İyi veya çok iyi	26	8.7
TOPLAM		300	100

Tablo 2. Çalışmadaki Temel Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Değerleri

Değişkenler	1.	2.	2.1.	2.2.
1. Umutsuzluk	-			
2. Beyin Göçü	0.33**	-		
2.1. Çekici faktörler bileşeni	0.31**	0.98**	-	
2.2. İtici faktörler bileşeni	0.31**	0.88**	0.78**	-
Minimum	0.00	16.00	12.00	4.00
Maksimum	20.00	80.00	60.00	20.00
Ortalama	7.00	57.30	41.16	16.15
Standart Sapma	4.91	13.30	10.09	3.84

** p<0.01

Tablo 3'te tıp fakültesi öğrencilerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği ile ilgili olarak madde bazındaki değerlendirmeleri gösterilmektedir. Buna göre, öğrencileri göç etmeye en çok çeken unsurun yurt dışında çalışmanın yaşam standartlarını artıracak düşüncesi olmuştur (4.18 ± 0.92). Öğrencileri göç etmeye en çok çeken ikinci unsur ise, mesleklerini

başka bir ülkede icra ederlerse daha keyifli bir çalışma yaşamına sahip olacaklarını düşünmeleridir (3.72 ± 1.16). Öte yandan öğrencileri göç etmeye en çok iten unsurların ise, politik baskılardan uzak (4.18 ± 1.06) ve düşünce özgürlüğünün daha fazla olduğu bir ülkede yaşamak isteği (4.18 ± 1.09) olduğu belirlenmiştir. Kısacası; politik baskıların

olmadığı, düşünce özgürlüğünün hakim olduğu, yaşam standartlarının daha iyi olduğu ve ek olarak iş ortamının da daha keyifli olduğu bir ülkede

yaşama fikri hekim adayı olan öğrencileri yurt dışında çalışmaya olumlu bakmalarına sebep olan en önemli hususlardır.

Tablo 3. Çalışmaya Katılan Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği Maddelerine İlişkin Değerlendirmeleri

<i>Çekici Faktörler Bileşeni (ÇFB)</i>	<i>Ort. ± S.S.</i>
8. Yurt dışında çalışmamın yaşam standartlarımı artıracığını düşünürüm.	4.18 ± 0.92
4. Bu işi başka bir ülkede yapacak olsam, daha keyifli bir çalışma yaşamım olur.	3.72 ± 1.16
15. Yurt dışında yaşamayı konu alan haberlerle ilgilenmem.*	3.69 ± 1.12
1. Yurt dışında yaşamamın hayatımı kolaylaştıracağını düşünürüm.	3.61 ± 1.13
3. Ülkemde kariyer elde etmek için yeterli fırsatım olduğundan yurt dışına gitmeme gerek yok.*	3.60 ± 1.16
2. Daha fazla para kazanabileceğim için yurt dışında çalışmak isterim.	3.53 ± 1.24
6. Yurt dışında çalışmanın beni mutlu edeceğine inanırım.	3.48 ± 1.08
12. Ülkelerin yabancılar için yaşama/çalışma kabul kriterlerini araştırırım.	3.42 ± 1.28
10. Yurt dışı iş ilanları dikkatimi çeker.	3.41 ± 1.27
14. Yurt dışında çalışmak adına karşılaşılabileceğim zorluklara katlanabilirim.	3.26 ± 1.18
16. Olumsuz deneyimler olduğunu duysam da yurt dışında yaşama fikrinden vazgeçmem.	2.85 ± 1.20
5. Bu ülkede geçirdiğim her dakikanın boşa geçtiğine inanırım.	2.38 ± 1.26
<i>İtici Faktörler Bileşeni (İFB)</i>	
9. Politik baskılardan uzak olabileceğim başka bir ülkede yaşamak isterim.	4.18 ± 1.06
11. Düşünce özgürlüğü daha fazla olan bir ülkede yaşamak isterim.	4.18 ± 1.09
13. Kendimi daha güvende hissedebileceğim başka bir ülkede yaşamak isterim.	3.89 ± 1.14
7. Gelecek kaygımın olmayacağı başka bir ülkede çalışmak isterim.	3.89 ± 1.12

Ort.: Ortalama, S.S.: Standart Sapma

*: Ters kodlanan maddelerdir.

Hipotezlere İlişkin Bulgular

Tablo 4'te öğrencilerin beyin göçüne yönelik tutumlarını ve umutsuzluk düzeylerini bireysel özelliklerine göre karşılaştıran test sonuçları yer almaktadır. Öncelikle Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği bileşenleri bazında yapılan analizlerde; öğrencilerin *Çekici Faktörler Bileşeni (ÇFB) puan ortalamalarının* cinsiyet, yabancı dil düzeyi algısı, daha önce yurt dışında bulunma durumu, öğrenci değişim programına katılma durumu, yurt dışında çalışma isteği ve toplumun hekimlere yaklaşımı algısı değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur ($p < 0.05$).

Ulaşılan sonuçlar; erkek öğrencilerin ve yabancı dil düzeyini iyi veya çok iyi olarak değerlendirenlerin orta olarak değerlendirenlere göre ÇFB puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ek olarak; daha önce yurt dışında bulunanların, öğrenci değişim programına katılanların ve mezun olduktan sonra yurt dışında çalışmak isteyenlerin ÇFB puan ortalamaları diğerlerine göre daha yüksektir. Ayrıca mezun olduktan sonra yurt dışında çalışma konusunda kararsız olanlar da çalışmak istemeyenlere göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. İlave olarak, toplumun hekimlere

yaklaşımını kötü veya çok kötü olarak değerlendirenlerin ÇFB puan ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur. *Dolayısıyla ulaşılan bu sonuçlar H_1 hipotezinin alt hipotezleri olan H_{1a} , H_{1f} , H_{1h} , H_{1i} , H_{1j} ve H_{1k} 'nin doğrulanmasını sağlamıştır.*

Tıp fakültesi öğrencilerinin *İtici Faktörler Bileşeni (İFB) puan ortalamalarına* bakıldığında; yabancı dil düzeyi algısı, öğrenci değişim programına katılma durumu, yurt dışında çalışma isteği ve toplumun hekimlere yaklaşımı algısı değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p > 0.05$). Analiz sonuçlarına göre; yabancı dil düzeyini iyi veya çok iyi olarak değerlendirenlerin, öğrenci değişim programına katılanların ve mezun olduktan sonra yurt dışında çalışmak isteyenlerin puan ortalamaları daha yüksektir. Ayrıca yurt dışında çalışma konusunda kararsız olanlar da çalışmak istemeyenlere göre daha yüksek İFB puan ortalamasına sahiptir. Ek olarak; toplumun hekimlere yaklaşımını kötü veya çok kötü olarak değerlendirenlerin diğerlerine göre, orta olarak değerlendirenlerin ise iyi veya çok iyi olarak değerlendirenlere göre İFB puan ortalamaları daha yüksek olarak saptanmıştır. *Bu kapsamda H_2 hipotezinin alt hipotezleri olan H_{2f} , H_{2i} , H_{2j} ve H_{2k} doğrulanmıştır.*

Tablo 4. Çalışmaya Katılan Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Bireysel Özelliklerine Göre Beyin Göçüne Yönelik Tutumları ve Umutsuzluk Düzeyleri

Katılımcıların Özellikleri		Beyin Göçüne Yönelik Tutum ve Bileşenleri						Umutsuzluk	
		Çekici Faktörler Bileşeni		İtici Faktörler Bileşeni		Genel Tutum			
		Ort. ± S.S.	t/F - p	Ort. ± S.S.	t/F - p	Ort. ± S.S.	t/F - p	Ort. ± S.S.	t/F - p
Cinsiyet	Kadın	40.00 ± 9.55	-2.616	16.14 ± 3.70	-0.022	56.14 ± 12.62	-1.982	6.65 ± 4.63	-1.595
	Erkek	43.13 ± 10.72	0.009	16.15 ± 4.09	0.982	59.28 ± 14.22	0.048	7.59 ± 5.33	0.112
Yaş	≤23	40.71 ± 10.43	-0.973	15.90 ± 4.09	-1.422	56.60 ± 13.93	-1.149	6.68 ± 5.03	-1.411
	≥24	41.87 ± 9.52	0.331	16.54 ± 3.39	0.156	58.41 ± 12.20	0.251	7.50 ± 4.71	0.159
Uzun süre yaşanan yer	Büyükşehir	41.68 ± 10.29		16.47 ± 3.71		58.15 ± 13.38		7.09 ± 4.93	
	Şehir	41.29±10.95	0.613	16.03 ± 4.03	1.990	57.31 ± 14.44	0.949	6.40 ± 4.68	0.905
	İlçe	40.29 ± 8.47	0.607	16.04 ± 3.82	0.116	56.32 ± 11.48	0.417	7.13 ± 4.95	0.439
	Köy/Kasaba	38.63 ± 9.33		14.06 ± 3.79		52.69 ± 12.73		8.50 ± 5.80	
Aile gelir düzeyi	Asgari ücret ve altı	42.16 ± 9.68	1.055	16.43 ± 3.52	0.775	58.59 ± 12.65	1.024	7.93 ± 5.15	2.021
	Asgari ücret üzeri	40.78 ± 10.24	0.292	16.04 ± 3.95	0.439	56.82 ± 13.53	0.307	6.65 ± 4.79	0.044
Sınıf	4. sınıf	40.83 ± 10.02		15.87 ± 4.03		56.70 ± 13.49		6.79 ± 5.20	
	5. sınıf	41.00 ± 10.08	0.545	16.28 ± 3.65	1.094	57.28 ± 13.07	0.708	7.25 ± 4.80	0.295
	6. sınıf	42.54 ± 10.44	0.580	16.77 ± 3.54	0.336	59.31 ± 13.21	0.493	7.17 ± 4.20	0.745
Yabancı dil düzeyi algısı	Zayıf veya çok zayıf	39.32 ± 10.44		15.18 ± 4.15		54.50 ± 14.24		6.71 ± 5.02	
	Orta	39.00 ± 9.52	9.538	15.52 ± 4.10	6.873	54.52 ± 12.88	9.618	7.01 ± 5.11	0.053
	İyi veya çok iyi	44.06 ± 10.01	<0.001	17.09 ± 3.24	0.001	61.15 ± 12.68	<0.001	7.05 ± 4.69	0.948
Akademik başarı algısı	Zayıf veya çok zayıf	42.80 ± 10.87		16.65 ± 3.36		59.45 ± 13.37		8.60 ± 5.33	
	Orta	40.77 ± 9.85	0.359	15.94 ± 3.93	0.390	56.71 ± 13.13	0.394	8.16 ± 5.06	8.946
	İyi veya çok iyi	41.25 ± 10.22	0.699	16.24 ± 3.84	0.678	57.49 ± 13.47	0.674	5.89 ± 4.49	<0.001
Daha önce yurt dışında bulunma durumu	Evet	43.00 ± 10.09	2.167	16.26 ± 4.12	0.357	59.26 ± 13.51	1.744	6.94 ± 7.92	-0.143
	Hayır	40.30 ± 10.00	0.031	16.09 ± 3.71	0.721	56.40 ± 13.13	0.082	4.93 ± 4.92	0.886
Öğrenci değişim programına katılma durumu	Evet	47.32 ± 8.39	3.456	17.86 ± 2.77	2.497	65.18 ± 10.49	3.347	6.43 ± 4.69	-0.642
	Hayır	40.52 ± 10.05	0.001	15.97 ± 3.89	0.013	56.49 ± 13.31	0.001	7.06 ± 4.94	0.522
Yurt dışında çalışma isteği	Evet	47.26 ± 7.59		17.81 ± 2.72		65.07 ± 9.71		7.65 ± 5.15	
	Hayır	29.68 ± 9.33	103.529	11.80 ± 4.46	64.618	41.48 ± 13.17	103.922	5.04 ± 4.45	5.360
	Kararsız	38.61 ± 7.21	<0.001	16.00 ± 3.14	<0.001	54.61 ± 9.34	<0.001	7.05 ± 4.61	0.005
Toplulun hekimlere yaklaşımı algısı	Kötü veya çok kötü	42.89 ± 9.11		16.97 ± 3.20		59.86 ± 11.65		7.76 ± 4.92	
	Orta	38.95 ± 10.49	11.757	15.46 ± 3.97	26.561	54.41 ± 13.77	16.514	5.93 ± 4.72	8.950
	İyi veya çok iyi	34.15 ± 12.13	<0.001	11.77 ± 4.67	<0.001	45.92 ± 16.40	<0.001	4.15 ± 3.82	<0.001

Ort.: Ortalama; S.S.: Standart Sapma; p<0.05

Öğrencilerin *beyin göçüne yönelik genel tutumlarına ilişkin puan ortalamaları* incelendiğinde ise benzer şekilde; cinsiyet, yabancı dil düzeyi algısı, öğrenci değişim programına katılma durumu, yurt dışında çalışma isteği ve toplumun hekimlere yaklaşımı algısı değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar bulunduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Erkek öğrencilerin, yabancı dil düzeyini iyi veya çok iyi olarak değerlendirenlerin, öğrenci değişim programına katılanların puan ortalamaları daha yüksektir. Mezuniyet sonrası yurt dışında çalışmak isteyenlerin, bu konuda kararsız olanlar ile çalışmak istemeyenlere göre ve ayrıca bu konuda kararsız olanların, çalışmak istemeyenlere göre puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Ek olarak, toplumun hekimlere yaklaşımının kötü veya çok kötü olduğunu belirtenlerin puan ortalamaları da diğer gruplara göre daha yüksektir. Tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik genel tutumları yaş, uzun süre yaşanan yer, aile gelir düzeyi, sınıf ve akademik başarı algısı değişkenleri açısından ise farklılaşmamaktadır. *Elde edilen bu sonuçlar H_3 hipotezinin alt hipotezleri olan H_{3a} , H_{3f} , H_{3i} , H_{3j} ve H_{3k} 'nin doğrulanmasını sağlamıştır.*

Umutsuzluk düzeyi çerçevesinde bakıldığında ise; aile gelir düzeyi, akademik başarı algısı, yurt dışında çalışma isteği ve toplumun hekimlere yaklaşımı algısı değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir ($p<0.05$). Ailesi asgari ücret ve altı bir gelire sahip olanların asgari ücret üzeri bir gelire sahip olanlara göre umutsuzluk puan ortalamaları daha yüksektir. Ayrıca akademik başarısını zayıf veya çok zayıf olarak değerlendirenler, yurt dışında çalışmak isteyenler ve bu konuda kararsız olanlar, toplumun hekimlere yaklaşımını kötü veya çok kötü olarak belirtenler daha yüksek umutsuzluk puan ortalamasına sahiptir. Tıp fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin cinsiyet, yaş, uzun süre yaşanan yer, sınıf, yabancı dil düzeyi algısı, daha önce yurt dışında bulunma durumu ile öğrenci değişim programlarına katılma durumu değişkenlerine göre ise anlamlı farklılıklar göstermediği saptanmıştır. *Bu doğrultuda H_4 hipotezinin alt hipotezleri olan H_{4d} , H_{4g} , H_{4j} ve H_{4k} doğrulanmıştır.*

Tanımlayıcı Bulgular başlığında da ifade edildiği üzere; yapılan korelasyon analizi tıp fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyi ile çekici faktörler ($r=0.31$), itici faktörler ($r=0.31$) ve beyin göçüne yönelik genel tutum ($r=0.33$) arasında

pozitif, ancak zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir (Tablo 2). Ulaşılan bu sonuçlar, *alt hipotezleri ile birlikte H_5 hipotezinin doğrulanmasını sağlamıştır.*

TARTIŞMA

Bu çalışma; yakın gelecekte hekim olacak tıp fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerini ve beyin göçüne yönelik tutumlarını, bu düzey ve tutumların öğrencilerin çeşitli bireysel özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini ve bu düzey ve tutum arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek üzere gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan sonuçlar öncelikle, araştırmaya katılan her on tıp öğrencisinden üçünün orta veya şiddetli düzeyde umutsuzluk yaşadığını göstermektedir. Umutsuzluğun tıp öğrencilerinin yaşadığı genel bir sorun olduğu yapılan çalışmalarla da saptanmıştır (Öztürk Kaygusuz ve Erensoy, 2020; Gürgül ve Şeker, 2022; Küçükceran ve ark., 2024). Her ne kadar üniversite hayatına daha iyi bir sağlıkla başlamış olsalar da zaman içerisinde hem tıp eğitiminin zorlu ve yıpratıcı doğası hem de Türkiye'deki çalışma ve yaşam koşulları nedeniyle tıp öğrencileri umutsuzluk yaşayabilmekte ve geleceklerine dair olumsuz düşünce ve beklentiler içerisinde olabilmektedirler.

Araştırmaya dahil olan öğrencilerin yaklaşık yarısının yurt dışında çalışmak istediği ortaya konulmuştur. Türkiye'de tıp fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan diğer çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin; Uzun ve ark. (2021)'nin yürüttüğü araştırmada, öğrencilerin %52.9'unun mezuniyet sonrasında yurt dışında çalışmayı düşündüğü belirlenmiştir. Sancak ve ark. (2023) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, tıp öğrencilerinin %46.3'ünün göç etme niyetinin olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar; Türkiye'de hekim adayı öğrenciler arasında göç etme eğiliminin yaygın olduğunu, eğitimleri tamamlanınca bu öğrencilerin aktif sağlık iş gücü içerisine dâhil olmayabileceğini ve sağlık hizmeti sunmak üzere başka ülkelere gidebileceklerini göstermektedir.

Elde edilen bir başka sonuç, tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik genel eğilimlerinin orta düzeyin üzerinde olmasıdır. Bu bulgu, araştırmaya katılan öğrencilerin yurt dışında çalışma konusunda nispeten olumlu bir tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Ek olarak; öğrencileri göç etmeye en çok çeken unsurlar, yurt dışında çalışmanın yaşam

standartlarını artıracak ve daha keyifli bir çalışma yaşamına sahip olacağı düşüncesidir. Öğrencileri göç etmeye en çok iten unsurlar ise, politik baskılardan uzak ve düşünce özgürlüğünün daha fazla olduğu bir ülkede yaşama isteğidir. Benzer şekilde; Uzun ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan çalışmada, daha iyi çalışma ve sosyal yaşam koşulları tıp öğrencilerinin yurt dışına gitme nedenlerinin başında gelmektedir. Erdoğan Kaya, Erdoğan Aktürk ve Aslan'ın (2023) araştırmasında da, rahat çalışma koşulları ve yüksek yaşam standartları öğrencilerin tıp mesleğini yurt dışında icra etmek istemelerinin en önemli nedenleri olarak belirlenmiştir.

Ulaşılan bu sonuçlar aslında hekimlik mesleğini icra edecek tıp öğrencileri için maddi kazançtan ziyade daha iyi standartlarda çalışma ve yaşamının, politik baskıların olmadığı ve düşünce özgürlüğünün hakim olduğu bir ortamda hayatlarını sürdürmenin çok daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Daha iyi koşullarda, huzurlu bir şekilde çalışmak ve yaşamak her birey için temel bir ihtiyaç ve haktır. Özellikle insan hayatına yönelik hizmetlerin sunulduğu sağlık kurumlarında çalışan kişilerin çalışma ve yaşam koşullarının uygun olmaması hastaların veya diğer sağlık çalışanlarının güvenliği açısından da risk teşkil edebilir. Dolayısıyla bu tür risklerden kaçınmak için sağlık çalışanları çareyi başka ülkelere göç etmede bulabilirler. Nitekim yakın zamanda Lancet'te yayımlanan bir raporda, Türkiye'de çalışma koşullarına yönelik endişeler nedeniyle ülkeyi terk eden hekimlerin sayısının yıllar itibarıyla arttığı ifade edilmektedir (Genc, 2022).

Bu çalışmada; tıp öğrencilerinin beyin göçüne yönelik genel tutumlarının cinsiyet, yabancı dil düzeyi algısı, değişim programına katılım durumu, yurt dışında çalışma isteği ve toplumun hekimlere yaklaşımı algısı değişkenlerine göre farklılıklar gösterdiği saptanmıştır. Cinsiyet açısından bakıldığında, erkeklerin göç etme eğiliminin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Sancak ve arkadaşları (2023) tarafından yapılan çalışmada, erkek tıp öğrencilerinin kadınlardan daha fazla göç etmeyi düşündüğü tespit edilmiştir. Hekimler ve dış hekimleri üzerinde gerçekleştirilen çeşitli araştırmalarda da, erkeklerin kadınlara göre göçe daha eğilimli olduğu bulunmuştur (Mollahaliloğlu, Çulha, Kosdak ve Öncül, 2014; Erdem, Erdem ve Akbulut, 2023). Elde edilen bu sonuç; yüksek eğitime sahip, nitelikli kadınların da Türkiye'de cinsiyet rollerinden tamamen

kurtulamamaları ve bu nedenle daha çok aile odaklı düşüncelerinden kaynaklanıyor olabilir. Erkekler ise, kendilerini daha bağımsız hissettikleri ve kadınlara göre daha özgürce yaşayabildikleri için göç etmeye daha meyilli olabilmektedir.

Yabancı dil düzeyini iyi veya çok iyi olarak değerlendiren öğrencilerin de beyin göçü eğilimleri daha yüksek olarak bulunmuştur. Mollahaliloğlu ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan çalışmada, yabancı dilini iyi ve çok iyi olarak değerlendirenlerin göç etme eğiliminin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Filiz ve arkadaşlarının (2022) yürüttüğü çalışmada, çok iyi yabancı dil düzeyine sahip olan öğrencilerin göç etmeye daha meyilli oldukları saptanmıştır. Dil becerileri, göç edenlerin yurt dışındaki hayata uyum sağlamaları için önemli bir araçtır. Kişinin yabancı bir dile hakimiyeti ne kadar yüksek olursa, farklı bir kültüre geçişi de o kadar kolaylaşacağı için ulaşılan sonucun beklenen bir sonuç olduğu ifade edilebilir.

Elde edilen bir diğer sonuç, öğrenci değişim programlarına katılan öğrenciler ile yurt dışında çalışmak isteyen öğrencilerin göç etme eğilimlerinin daha yüksek olduğudur. Benzer şekilde; Köse Tosunöz ve Nazik (2022) tarafından hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, öğrenci değişim programlarına katılanlar ile mezuniyet sonrası yurt dışında çalışmak isteyenlerin göç etme konusunda daha olumlu tutuma sahip olduğu bulunmuştur. Değişim programları hem farklı bir akademik ortamda eğitim alma hem de ziyaret edilen bölgeyi tanıma olanağı sunmaktadır. Bu süreçte öğrenciler sosyal ilişkiler kurarak yabancı dil becerilerini ve iletişim yeteneklerini geliştirebilmektedir. Bu deneyimleri yaşayan ve bunlardan memnun kalan öğrenciler yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde de başka ülkelerde yaşama ve çalışma konusunda daha cesaretli olabilirler. Bu durum öğrencilerin göç etme eğilimlerinin yüksek olmasını sağlamış olabilir. Mezun olduktan sonra yurt dışında çalışmak isteyenlerin de beyin göçüne yönelik eğilimlerinin daha yüksek olması beklenen bir durumdur.

Araştırmaya katılan öğrenciler arasında toplumun hekimlere yaklaşımını kötü veya çok kötü olarak değerlendirenlerin beyin göçüne daha meyilli oldukları belirlenmiştir. Benzer şekilde; Filiz ve arkadaşları (2022) tarafından yapılan çalışmada, toplumun hekimlere yaklaşımını çok kötü olarak ifade eden öğrencilerin beyin göçüne daha eğilimli

olduğu saptanmıştır. TTB (2024) tarafından yayımlanan Sağlıkta Şiddet Çalıştay Raporu'nda, çalışma hayatı boyunca her on hekimden dokuzunun hasta veya yakını tarafından en az bir defa şiddete uğradığı ve son bir yıl içerisinde de her on hekimden altısının hasta ve yakınları tarafından şiddet gördüğü belirtilmektedir. Ülkemizde hekime yönelik şiddetin bu kadar fazla olması sadece hekimlerin değil, hekim adaylarının da beyin göçüne olumlu bakmalarına yol açmış olabilir.

Araştırma bulgularına göre; tıp öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri aile gelir düzeyi, akademik başarı algısı, yurt dışında çalışma isteği ve toplumun hekimlere yaklaşımı algısı değişkenleri açısından farklılıklar göstermektedir. Aile gelir düzeyi açısından bakıldığında, ailesi asgari ücret ve altında bir gelire sahip olan öğrencilerin daha umutsuz olduğu belirlenmiştir. Küçükceran ve arkadaşlarının (2024) çalışmasında, geliri giderinden az olan tıp öğrencilerinin umutsuzluk düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Ekonomik durum, bireylerin kendilerini daha rahat ve daha güvende hissetmelerine yardımcı olmaktadır. Buna karşın, ekonomik açıdan zorluklar yaşayan kişilerin ise kendilerini daha yalnız, mutsuz ve umutsuz hissetmeleri daha muhtemeldir.

Akademik başarısını zayıf veya çok zayıf olarak değerlendiren tıp öğrencilerinin daha yüksek düzeyde umutsuzluk yaşadığı saptanmıştır. Ulaşılan bulgu literatür ile de tutarlıdır (Çam Çelikel ve Erkorkmaz, 2008; Yılmaz ve Dursun, 2014; Butt, Iftikhar ve Mahmood, 2022). Bu bulgu Çam Çelikel ve Erkorkmaz'ın (2008) da belirttiği üzere iki yönlü değerlendirilebilir. Akademik açıdan başarılı olan öğrenciler hayata daha olumlu ve umutlu bakabilirken, kendisini umutsuz hisseden öğrenciler de derslerine yeterince odaklanamayarak başarısız olmuş olabilirler.

Çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç, yurt dışında çalışmak isteyenlerin ve bu konuda kararsız olanların kendilerini daha umutsuz hissetmesidir. Bu durum bu öğrencilerin, yurt içindeki çalışma ve yaşam koşulları ile kariyer gelişimi konusunda daha karamsar ve daha ümitsiz hissetmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Yurt içinde kendileri için bir gelecek göremeyen ve bu nedenle yurt dışına çıkma planları yapan öğrenciler içinde bulundukları bu durumdan dolayı (başka bir ifadeyle ülkelerini terk etmeyi düşündükleri için) kendilerini daha umutsuz hissediyor olabilirler. Benzer şekilde Aksu ve Engizek'in (2024) çalışmasında, yurt dışında çalışmak isteyen

üniversite öğrencilerinin umutsuzluk düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Ek olarak bu çalışmada, toplumun hekimlere yaklaşımını kötü veya çok kötü olarak değerlendiren tıp öğrencilerinin de daha yüksek umutsuzluk düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin böyle hissetmesinin başlıca nedenlerinden birisi, ülkemizde hekimlere yönelik olarak artan şiddetin büyük bir endişe kaynağı haline gelmesi olabilir.

Son olarak; tıp öğrencilerinin umutsuzluk düzeyi ile beyin göçüne yönelik genel tutumun pozitif ve zayıf bir ilişki içerisinde olduğu belirlenmiştir. Literatürde sağlık çalışanlarının veya sağlıkla ilgili bölümlerde okuyan öğrencilerin göç etme niyetleriyle ilişkili olabilecek psikolojik faktörlerin (depresyon, stres, psikolojik iyilik hali vs.) araştırıldığı çalışma sayısı oldukça sınırlı (Sancak ve ark., 2023; Güneş ve ark., 2024) olmakla birlikte; yakın zamanda sağlık eğitimi almış öğrenciler üzerinde yürütülen bir çalışmada, umutsuzluğun beyin göçüne yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etki yarattığı bulunmuştur (Ünlü ve Daşlı, 2024). Daha önce de belirtildiği üzere; Türkiye'de mevcut ekonomik yapı, uygulanan sağlık politikaları, şiddet ve mobbing nedeniyle zorlaşan çalışma ve yaşam koşulları söz konusudur. Bu koşullar henüz öğrenciliklerini tamamlamayan hekim adayları için belirsizlik ve kaygıya neden olarak umutsuzluğa kapılmalarına yol açabilmektedir. Yaşanan bu umutsuzluk duygusu tıp öğrencilerinde, yaşamın ve çalışma koşullarının daha rahat ve daha iyi olacağını düşündükleri başka ülkelerde meslek hayatlarına başlama isteği oluşturabilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma bir devlet üniversitesinin tıp fakültesinde 4., 5. ve 6. sınıfta öğrenim gören öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ulaşılan sonuçlar belirlenen evren için geçerlidir ve diğer öğrenciler veya meslekler için genelleme yapılamamaktadır. Ek olarak bu çalışma, kesitsel tipte bir çalışmadır ve bu desendeki çalışmaların önemli bir sınırlılığı araştırma değişkenleri arasında nedensellik ilişkisinin kurulamamasıdır.

SONUÇ

Sağlık çalışanlarının göçü, acilen ve dikkatle araştırılması gereken bir problemdir. Bu çalışma, tıp öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumları ile umutsuzluk düzeylerini tespit etmeye ve bu tutum ve düzey arasında ilişki olup olmadığını

incelemeye odaklanmıştır. Elde edilen sonuçlar, araştırmaya katılan her on tıp öğrencisinden üçünün orta veya şiddetli düzeyde umutsuzluk yaşadığını ve öğrencilerin beyin göçüne yönelik genel eğilimlerinin ise orta düzeyin üzerinde olduğunu göstermektedir.

Çalışmada, umutsuzluk duygusunu daha yoğun yaşayan ve göç etmeye daha eğilimli olan öğrencilerin hangi spesifik bireysel özelliklere sahip oldukları da tespit edilmiştir. Ailesi asgari ücret ve altı bir gelire sahip olan, akademik başarısını zayıf veya çok zayıf olarak değerlendiren, yurt dışında çalışmak isteyen ve bu konuda kararsız olan, toplumun hekimlere yaklaşımını kötü veya çok kötü olarak değerlendiren öğrencilerin daha yoğun umutsuzluk yaşadıkları belirlenmiştir. Öte yandan; erkek öğrenciler ile yabancı dil düzeyini iyi veya çok iyi olarak değerlendiren, öğrenci değişim programına katılan, yurt dışında çalışmak isteyen ve bu konuda kararsız olan, toplumun hekimlere yaklaşımını kötü veya çok kötü olarak değerlendiren öğrencilerin ise beyin göçüne daha olumlu baktıkları tespit edilmiştir. Bu gruplar, umutsuzluk duygusu ve beyin göçüne yönelik eğilim açısından riskli gruplardır. Geleceğin hekimleri olan tıp öğrencilerinde umutsuzluk duygusunu ve beyin göçüne yönelik eğilimi azaltmak için öncelikle bu riskli gruplara odaklanılması gerekmektedir.

Bu araştırmada; tıp öğrencilerini beyin göçüne en çok çeken unsurların daha iyi yaşam standartları ve daha keyifli bir çalışma ortamı arzusu olduğu, en çok iten unsurların ise, politik baskılardan uzak ve düşünce özgürlüğünün daha fazla olduğu bir ülkede yaşama isteği olduğu bulunmuştur. Çalışma ortamının daha huzurlu ve daha güvenli olmasını sağlayacak düzenlemeler öğrencileri mezun olduktan sonra yurt içinde kalıp çalışmaya ikna etmede fayda sağlayacaktır. Çalışma ortamı dışında, ülkedeki yaşam koşulları (ekonomik şartlar, sosyo-kültürel gelişim gibi) da beyin göçü üzerinde etkilidir. Bu kapsamda refah içerisinde ve özgürce bir yaşam sürmeyi sağlayacak etkili müdahalelere de ihtiyaç vardır. Çalışma ortamı ile ilgili olarak yapılacak düzenleme ve iyileştirmeler yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik müdahalelerle pekiştirilmelidir.

Çalışmada ayrıca, umutsuzluk düzeyi arttıkça öğrencilerin beyin göçüne daha olumlu baktıkları saptanmıştır. Umutsuzluk ve beyin göçüne yönelik eğilim arasındaki bu pozitif yönlü ilişki göz önüne alındığında, tıp öğrencilerinin gelecek hakkında olumsuz duygu, düşünce ve beklentilere

sahip olmalarının nedenlerinin derinlemesine araştırılması gerektiği ifade edilebilir. Bu nedenlerin tespiti, öğrencilerin endişelerini giderecek ve geleceğe daha umutla ve daha güvenle bakmalarını sağlayarak beyin göçüne yönelik niyet ve eğilimlerinin azalmasına yardımcı olacaktır.

Araştırmanın Etik Yönü / Ethics Committee Approval

Araştırma için Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik onayı alınmıştır (Tarih: 27.04.2023 ve Karar No: 2023/38)

Yazar Katkısı / Author Contributions

Fikir/Kavram: D.Ü.; Tasarım: D.Ü.; Denetleme/Danışmanlık: D.Ü.; Analiz ve/veya Yorum: D.Ü.; Kaynak Taraması: D. Ü.; Makalenin Yazımı: D.Ü.; Eleştirel İnceleme: D.Ü.

Hakem Değerlendirmesi / Peer-review

Dış bağımsız

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazar araştırmanın yürütülmesinde herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek / Financial Disclosure

Yazar araştırmanın yürütülmesi sürecinde bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

KAYNAKLAR

- Adovor, E., Czaika, M., Docquier, F., Moullan, Y. (2021). Medical brain drain: How many, where and why?. *Journal of Health Economics*, 76, 102409. doi:10.1016/j.jhealeco.2020.102409
- Ahmad, O. B. (2004). Brain drain: The flight of human capital. *Bulletin of the World Health Organization*, 82, 797-798.
- Aksu, M., Engizek, S. (2024). Lisans öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (48), 190-224. doi: 10.61904/sbe.1411182
- Aktekin, M., Karaman, T., Senol, Y. Y., Erdem, S., Erengin, H., Akaydin, M. (2001). Anxiety, depression and stressful life events among medical students: A prospective study in Antalya, Turkey. *Medical Education*, 35 (1), 12-17. doi: 10.1046/j.1365-2923.2001.00726.x
- Alpar, R. (2013). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler (4. gözden geçirilmiş bs.)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- AlShamlan, N. A., AlOmar, R. S., Al Shammari, M. A., AlShamlan, R. A., AlShamlan, A. A., Sebiany, A. M. (2020). Anxiety and its association with preparation for future specialty: A cross-sectional study among medical students, Saudi Arabia. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 13, 581-591. doi:

- 10.2147/JMDH.S259905.
- Aluttis, C., Bishaw, T., Frank, M. W. (2014). The workforce for health in a globalized context–global shortages and international migration. *Global Health Action*, 7 (1), 23611. doi: 10.3402/gha.v7.23611
- Aydin, M. O., Ozkaya, G., Kafa, I. M., Haque, S., Alper, Z. (2023). Hopelessness among medical students caused due to COVID-19 Pandemic linked educational hiatus: A case study of Bursa Uludag University, Türkiye. *Sustainability*, 15 (4), 1-15. doi: 10.3390/su15043049
- Balsamo, M., Carlucci, L., Innamorati, M., Lester, D., Pompili, M. (2020). Further insights into the beck hopelessness scale (BHS): Unidimensionality among psychiatric inpatients. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 1-10. doi: 10.3389/fpsy.2020.00727
- Beck, A. T., Weissman, A., Lester, D., Trexler, L. (1974). The measurement of pessimism: The hopelessness scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42 (6), 861-865. doi: 10.1037/h0037562.
- Boniol, M., Kunjumen, T., Nair, T. S., Siyam, A., Campbell, J., Diallo, K. (2022). The global health workforce stock and distribution in 2020 and 2030: A threat to equity and ‘universal’ health coverage?. *BMJ Global Health*, 7 (6), e009316. doi: 10.1136/bmjgh-2022-009316.
- Butt, A., Iftikhar, M., Mahmood, Z. (2022). Correlation in academic performance, purpose in life and hopelessness among final year medical students. *Journal of Fatima Jinnah Medical University*, 16 (4), 151-155. doi: 10.37018/ZQSZ5339
- Clark, P. F., Stewart, J. B., Clark, D. A. (2006). The globalization of the labour market for health-care professionals. *International Labour Review*, 145 (1-2), 37-64. doi: 10.1111/j.1564-913X.2006.tb00009.x
- Connell, J., Zurn, P., Stilwell, B., Awases, M., Braichet, J. M. (2007). Sub-Saharan Africa: Beyond the health worker migration crisis?. *Social Science & Medicine*, 64 (9), 1876-1891. doi: 10.1016/j.socscimed.2006.12.013
- Çam Çelikel, F., Erkorkmaz, U. (2008). Üniversite öğrencilerinde depresif belirtiler ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkili etmenler. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 45 (4), 122-129.
- Dodani, S., LaPorte, R. E. (2005). Brain drain from developing countries: how can brain drain be converted into wisdom gain?. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 98 (11), 487-491. doi: 10.1258/jrsm.98.11.487
- Erdem, Ş., Erdem, Ş., Akbulut, Ö. (2023). Dış hekimlerinin beyin göçüne yönelik tutumları ve yaşam memnuniyetlerinin değerlendirilmesi: Anket çalışması: Kesitsel araştırma. *Türkiye Klinikleri Dış hekimliği Bilimleri Dergisi*, 29 (3), 419-424. doi: 10.5336/dentalsci.2022-94791
- Erdoğan Kaya, A., Erdoğan Aktürk, B., Aslan, E. (2023). Factors predicting the motivation to study abroad in Turkish medical students: A causal investigation into the problem of brain drain. *Journal of Health Sciences and Medicine*, 6 (2), 526-531. doi: 10.32322/jhsm.1253308
- Eser, E., Cil, E., Sen Gundogan, N. E., Col, M., Yildirim Ozturk, E. N., Thomas, D. T., ... Turan, M. (2023). Push and pull factors of why medical students want to leave Türkiye: A countrywide multicenter study. *Teaching and Learning in Medicine*, 1-13. doi: 10.1080/10401334.2023.2229810.
- Filiz, M., Karagöz, M. B., Karagöz, N. (2022). Tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (27), 679-692. doi: 10.38155/ksbd.1171838
- Genc, K. (2022). Turkish doctors emigrate amid low pay and rising violence. *The Lancet*, 400 (10351), 482-483. doi: 10.1016/S0140-6736(22)01524-0
- Güneş, D., Günaydın, N., Amarat, M. (2024). The mediating role of psychological well-being on the effect of fear of future violent events at work on nurses’ intention to migration. *International Nursing Review*, 1-8. doi: 10.1111/inr.13001
- Gürgül, S., Şeker, F. B. (2022). Tıp fakültesi öğrencilerinin depresyon, anksiyete, umutsuzluk ve endişe düzeylerinin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15 (2), 361-369. doi: 10.26559/mersinsbd.1111159
- İstanbul Ekonomi Araştırma (2022). *Türkiye’de doktorların yaşam kalitesi*. Erişim Tarihi: 10.08.2024, <https://turkiyeraporu.com/wp-content/uploads/2022/05/Doktorlar-Raporu-Mayis-2022.pdf>
- Köse Tosunöz, İ., Nazik, E. (2022). Career future perceptions and attitudes towards migration of nursing students: A cross-sectional multicenter study. *Nurse Education in Practice*, 63, 1-8. doi: 10.1016/j.nepr.2022.103413
- Küçükceran, H., Karaoğlu, N., Çayır, K. E., Küçükşen, K. M., Çukur, Y. C. (2024). Tıp fakültesi öğrencilerinde yaşam doyumu, umutsuzluk düzeyleri ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. *Mevlana Tıp Bilimleri Dergisi*, 4 (1), 28-36. doi: 10.56752/Mevmedsci.2024.56
- Lofters, A. K. (2012). The “brain drain” of health care workers: causes, solutions and the example of

- Jamaica. *Canadian Journal of Public Health*, 103, e376-e378. doi: 10.1007/BF03404445
- Marchetti, I., Alloy, L. B., Koster, E. H. (2023). Breaking the vise of hopelessness: Targeting its components, antecedents, and context. *International Journal of Cognitive Therapy*, 16 (3), 285-319. doi: 10.1007/s41811-023-00165-1
- Mollahaliloğlu, S., Çulha, Ü. A., Kosdak, M., Öncül, H. G. (2014). The migration preferences of newly graduated physicians in Turkey. *Medical Journal of Islamic World Academy of Sciences*, 22 (2), 69-75. doi: 10.12816/0008175
- Öncü, E., Selvi, H., Vayisoğlu, S. K., Ceyhan, H. (2018). Hemşirelik öğrencilerinde beyin göçüne yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi: Güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Cukurova Medical Journal*, 43 (Ek 1), 207-215. doi: 10.17826/cumj.427962
- Öztürk Kaygusuz, T., Erensoy, A. (2020). Tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 19 (58), 116-127.
- Sağlık Bakanlığı. (2024a). *Sağlık istatistik yıllığı 2023 haber bülteni*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü.
- Sağlık Bakanlığı. (2024b). *Sağlık istatistik yıllığı 2022*. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1279, Ankara.
- Sancak, B., Selek, S. N., Sarı, E. (2023). Depression, anxiety, stress levels and five-factor personality traits as predictors of clinical medical students' migration intention: A cross-sectional study of brain drain. *The International Journal of Health Planning and Management*, 38 (4), 1015-1031. doi: 10.1002/hpm.3646
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C., Tekin, D. (1993). Umutsuzluk ölçeği: Geçerlilik ve güvenirliği. *Kriz Dergisi*, 1 (3), 139-142. doi: 10.1501/Kriz_0000000045
- Serour, G. I. (2009). Healthcare workers and the brain drain. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 106 (2), 175-178. doi:10.1016/j.ijgo.2009.03.035
- Siyam, A., Dal Poz, M. R. (2014). *Migration of health workers: WHO code of practice and the global economic crisis*. World Health Organization.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.)*. Boston, MA: Pearson.
- Türk Tabipler Birliği (TTB). (2023). Erişim tarihi 10.08.2024, <https://x.com/ttborgtr/status/1740746140457279822>
- Türk Tabipler Birliği (TTB). (2024). *Sağlıkta şiddet çalıştay: Çalıştay raporu*. Ankara: Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi.
- Uzun, S. U., Kılıç, B. B., Yıldız, E. (2021, Aralık). Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumları ve ilişkili etmenler. Sözel bildiri, 5. Uluslararası, 23. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Ankara.
- Ünlü, H. Y., Daşlı, Y. (2024). Sağlık eğitimi alan öğrencilerin beyin göçüne yönelik tutumları. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 7 (8), 606-621. doi: 10.26677/TR1010.2024.1431
- Yılmaz, İ. A., Dursun, B. (2014). Genç bireylerin umutsuzluk düzeylerinin sosyo-demografik özellikleri ile ilişkisi: Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar MYO örneği. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 48-79.
- World Health Organization. (2022). *Health systems in action: Türkiye*. European Observatory on Health Systems and Policies & WHO Europe.